

Література

1. Даринский А.В. Самообразование учителя географии / А.В.Даринский, В.К.Лукашенкова. – М.: Просвещение, 1983. – 159 с.
2. Костенко М.А. Проблема формування творчої особистості майбутнього вчителя / М.А.Костенко // Проблеми сучасного мистецтва і культури: теоретичні і методичні засади професійної освіти. Зб. наук праць. – К.: Науковий світ, 2001. – С.88-93.
3. Криловець М.Г. Теоретико-методологічні основи методичної підготовки вчителів географії / М.Г.Криловець // Актуальні питання природознавства: Збірник наук. праць. – Ніжин, 1995. – С. 57-60.
4. Криловець М.Г. Шкільний курс географії та методики її викладання / М.Г. Криловець // Збірник навчальних програм дисциплін географічного циклу. Ніжин. – 2000. – С. 79 -84.
5. Панчешникова Л.М. О новом подходе к методической подготовке студентов в педвузе / Л.М. Панчешникова, И.В.Душина // География в школе. – 1991. – № 2. – С. 30-36.
6. Печерина Л.А. О речи учителя географии / Л.А.Печерина // География в школе. – 1991. – №6. – С. 40-43.
7. Практикум по методике обучения географии: Учеб. пособие для студ. пед. ин-тов по географ. спец. / Р.П.Мышинская, Д.П.Финаров и др.; Под ред. Р.П.Мышинской. – М.: Просвещение, 1986. – 128 с.
8. Савина Н.Г. Методическая подготовка студента / Н.Г.Савина // География в школе. – 2003. – № 8. – С. 68-72.
9. Система методической подготовки учителей географии: Сборник трудов МГПИ. – М.: 1974. – 192 с.
10. Совершенствование профессиональной подготовки учителя географии. – Л.: ЛГПИ, 1986. – 118 с.

Анотація

У статті висвітлюються питання організації та проведення практичних робіт з методики навчання географії.

Аннотация

В статье освещаются вопросы организации и проведения практических работ по методике обучения географии.

Summary

The article deals with problem of organization and hoklind practical lessons on the methodology of teaching geography.

Ключові слова: географія, методика навчання географії, практичні роботи.

Ключевые слова: география, методика обучения географии, практические работы.

Key words: geography, methodology of teaching geography, practical lessons.

Подано до редакції 11.10. 2010.

УДК 371.132 (045)

© 2010

Северіна Т.М.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЦІННІСНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ОСОБИСТІСНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасне інформаційне суспільство оцінює особистість за рівнем її освіченості, компетентності, творчими здібностями, здатністю вирішувати власні та суспільні проблеми. Такий підхід вимагає пошуку нових освітніх стратегій у сфері професійної підготовки майбутніх педагогів. Зокрема, навчання у вищій школі має бути спрямоване на забезпечення максимальної мобілізації можливостей та реалізації здібностей кожного студента як суб'єкта діяльності. Традиційне навчання та виховання у вищих педагогічних закладах не відповідає соціальному замовленню на підготовку випускника, що володіє компетенціями, необхідними для його самореалізації у будь-якій сфері життєдіяльності. Більше того, існують суперечності між ціннісними орієнтирами сучасного навчально-виховного процесу та особистісною системою цінностей майбутнього педагога; між необхідністю формування у студентів ціннісного ставлення до самовдосконалення та знанняво-просвітницьким підходом до викладання матеріалу у практиці вищих педагогічних навчальних закладів. Відтак, постає проблема ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення майбутніх фахівців. Вирішення цієї проблеми вимагає встановлення нової системи суспільних цінностей, як основи для формування особистісних пріоритетів кожної людини. Реалізація такої мети передбачає розв'язання проблеми усвідомленого прийняття майбутнім педагогом обраної професії та формування ціннісного ставлення до особистісного самовдосконалення як необхідної умови самореалізації. Так, інноваційна підготовка майбутніх педагогів має бути спрямована передусім на ціннісно-смысловий розвиток студентів, що сприятиме формуванню їх ціннісної свідомості і, відповідно, прагненню до професійного та особистісного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Спроби розв'язання існуючої проблеми були зроблені представниками гуманістичної педагогіки. Зокрема, у дослідженнях Г.Балла, І.Беха, В.Серікова, І.Якиманської порушується питання якості життєвого самовизначення

особистості, що визначається ступенем актуалізації її суб'єктного досвіду в процесі розкриття цінностей та формування на їх основі суспільно-значущих пріоритетів.

Необхідність особистісного самовдосконалення розглядається і в контексті компетентнісного підходу в освіті (І.Єрмаков, В.Пузиревський, А.Мітєєва, А.Хуторський, М.Левочко), який сприяє формуванню спеціаліста, здатного до саморозвитку. Так, у межах компетентнісного підходу існує життєтворча теорія особистості, завдання якої – показати, як сама особистість спроможна життєтворчо розвивати, визначати та здійснювати себе, створювати сприятливе соціальне середовище власної життєдіяльності, мобілізувати та застосовувати свій життєвий потенціал.

У сучасних акмеологічних дослідженнях (К.Альбуханова-Славська, О.Бодальов, А.Деркач, Є.Клімов, Н.Кузьміна, Л.Маркелова) головна увага приділяється пошуку закономірностей саморозвитку і самовдосконалення особистості, її самореалізації в різних сферах самоосвіти, самокорекції та самоорганізації, визначаються фактори, які впливають на досягнення вершин діяльності людини.

Проблему ціннісного ставлення до самовдосконалення, що визначає виникнення домінуючих потреб та інтересів людини до саморозвитку, вивчали А.Деркач, С.Пазухіна, Т.Кириленко, К.Курко.

Разом з тим, при всій варіативності й багатогранності висвітлення вченими проблеми саморозвитку майбутніх педагогів подальшого вивчення потребують питання формування ціннісних основ особистісного самовдосконалення в умовах модернізації навчально-виховного процесу вищої школи.

Формулювання цілей статті... Мета статті – визначити та обґрунтувати педагогічні умови ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення студентів у навчально-виховному процесі вищих педагогічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Проблема ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення студентів тісно пов'язана з питанням ціннісно-сміслового розвитку особистості у межах освітнього процесу. Так, ціннісно-сміслова сфера особистості – складне цілісне утворення, компонентами якого є ціннісні орієнтації та система особистісних смислів. Дослідники тлумачать ціннісні орієнтації майбутнього вчителя як "систему інтегрованих смислових установок, що визначають ставлення до сутнісних сторін педагогічної діяльності (мети, предмету, змісту, засобів, результату, оцінки), до її суб'єктів (самого себе як особистості та спеціаліста, учнів, учнівських колективів, вчителів-колег) та рівень професійної активності і творчості вчителя, забезпечуючи його особистісне і професійне самовизначення та самореалізацію" [6, с. 184]. Формування, розвиток та ефективна реалізація ціннісних орієнтацій студента зумовлені їх концентруванням навколо мотиваційного ядра особистості.

Інший компонент ціннісно-сміслової сфери особистості, смисл, утворюється в процесі віддзеркалення суб'єктом відношень, існуючих між ним і метою, на яку спрямовано його дії, як на свій безпосередній результат. Саме відношення мотиву до мети породжує особистісний смисл [5]. Відтак, ціннісно-смісловий розвиток відбувається тоді, коли майбутній фахівець прагне до реалізації аксіологічних вимог професії на внутрішньо-особистісному, ціннісно-мотиваційному рівні, що трансформує ці аспекти у змістову основу мотивації професійної діяльності. Внутрішні механізми мотивації реалізуються через інтернальний локус контролю як "контролюючу інстанцію поведінки" особистості [1, с. 23]. Для успішної професійної діяльності майбутнього педагога інтернальність є надзвичайно важливою рисою і вказує на впевненість у собі, наполегливість та послідовність у досягненні мети, схильність до самоаналізу, зрівноваженість, незалежність. Наявність інтернального локус контролю спричиняє "перетворення мислення особистості у дієве, вчинкове за допомогою вольових проявів", що, у свою чергу, визначає її внутрішню активність [3, с. 58]. Така суб'єктна позиція стимулює прагнення майбутнього вчителя до виявлення та розвитку свого позитивного потенціалу, впливає на становлення морально-духовного "Я". Реалізація активної життєвої позиції студента у діяльності залежить від ступеня сформованості стосунків, інтересів, установок та навичок діяльності. Різнобічні інтереси передбачають розвиток творчих установок, створюють умови для формування соціальної позиції і відповідно – високого самовиявлення особистості.

Створення умов для ціннісно-сміслового розвитку особистості кожного студента передбачає застосування аксіологічного підходу до навчально-виховного процесу вищих педагогічних навчальних закладів. В основі реалізації цього підходу лежать такі основні напрями: цілеспрямоване формування ціннісної свідомості студентів, закріплення в них системи соціально значущих знань, переконань ціннісного плану; розвиток емоційно-чуттєвої і вольової сфер студентів, їх особистісних якостей згідно з визначеними гуманістичними цінностями; формування у майбутніх педагогів умінь-цінностей ключових компетенцій, звичок ціннісного характеру, забезпечення набуття ними досвіду практичної поведінки, здійснення дій, вчинків, що узгоджуються із засвоєними на теоретичному рівні цінностями [8, с. 49].

Аксіологізація освітнього процесу у вищій школі має орієнтуватись, у першу чергу, на формування та розвиток ціннісно-мотиваційної домінанти студента. Така домінанта є функціональним утворенням у структурі особистості, своєрідним ядром, навколо якого "концентруються інструментальні та вольові якості, що забезпечують реалізацію спрямованості особистості на оволодіння певною діяльністю і вдосконалення в ній"

[2, с. 4]. Розвиток усіх складових ціннісно-мотиваційної домінанти, на нашу думку, забезпечить ефективне здійснення процесу ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів. Отже, на основі зазначеного вище, ми трактуємо поняття “ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення майбутнього педагога” як зумовленість потреби студента в особистісному самовдосконаленні сформованістю ціннісно-мотиваційної домінанти в структурі його особистості.

За результатами проведеного теоретичного дослідження, а також констатувального експерименту нами виділено наступні педагогічні умови процесу ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення студентів: організація особистісно орієнтованого навчально-виховного середовища, формування ціннісно-смыслового поля студентів, ціннісна підтримка у набутті досвіду самовдосконалення.

Обґрунтування першої педагогічної умови, організації особистісно орієнтованого навчально-виховного середовища, передбачає визначення сутності поняття “особистісно орієнтований підхід”. Під цим поняттям розуміють таку методологічну орієнтацію в педагогічній діяльності, яка дає можливість “забезпечувати і підтримувати процеси самопізнання й самореалізації особистості за допомогою взаємопов’язаних та взаємозумовлених понять, ідей і способів діяльності” [4, с. 83]. Тому, у контексті нашого дослідження, особистісно орієнтоване середовище постає як цілісна система, яка ґрунтується на суб’єкт-суб’єктних відносинах, розкритті внутрішнього потенціалу студента, урахуванні його індивідуальних потреб і можливостей та стимулюванні розвитку й саморозвитку усіх сфер (когнітивної, афективної, ціннісно-смыслової, мотиваційної та діяльнісної) структури його особистості.

Таке навчально-виховне середовище характеризується:

- орієнтацією мети, методів, засобів і форм організації педагогічного процесу на особистість студента, врахування його здібностей, ціннісних орієнтацій та особистісного досвіду;
- підпорядкуванням змісту роботи викладачів вищих педагогічних закладів активізації внутрішніх чинників у структурі особистості студента з метою формування у нього потреби у самовдосконаленні;
- формуванням суб’єкт-суб’єктних відносин у процесі взаємодії студента та викладача; використання діалогових форм навчання;
- включенням студентів у активну педагогічну комунікацію;
- створенням умов для творчості та самостійності у навчально-виховній діяльності.

Пріоритетами особистісно зорієнтованого навчально-виховного середовища є орієнтація викладача на особистісно значущий характер професійної підготовки майбутнього педагога; демократизація та аксіологізація навчально-виховного процесу.

Особистісно орієнтоване середовище у межах вищого педагогічного навчального закладу забезпечується впровадженням наступних форм навчання: особистісно орієнтовані лекційні, семінарські та практичні заняття; діалогові, дискусійні, проблемні методи навчання; створення ситуацій успіху, організація тренінгових занять, які сприяють усвідомленню власної самоцінності та спонукають до саморозвитку; самостійна науково-дослідна робота студентів.

Наступною умовою ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення студентів є формування ціннісно-смыслового поля студента. Її реалізація полягає у цілеспрямованому впливі на емоційно-вольову сферу студента з метою гармонізації його системи ціннісних орієнтацій та вироблення потреби у особистісному зростанні.

Формування ціннісно-смыслового поля студента під час його навчання у вищому педагогічному закладі характеризується:

- усвідомленням цінностей розвитку;
- суб’єктивним переживанням та оцінкою власних потенцій як особистості та майбутнього професіонала;
- формуванням позитивного ставлення до своєї діяльності;
- прагненням до самовдосконалення та активною реалізацією цього прагнення.

Реалізація визначеної умови у межах вищого педагогічного навчального закладу забезпечується: ціннісно орієнтованими формами навчання; створенням педагогічних ситуацій альтернативного вибору, оцінки й самооцінки; активними методами навчання, які сприяють активізації пізнавальної діяльності студента; створенням доброзичливого психологічного клімату у колективі; відпрацюванням розв’язання конфліктних ситуацій; стимулюванням пошуку особистісно значущого смислу у будь-якому виді діяльності.

Третьою умовою є ціннісна підтримка студента у набутті досвіду самовдосконалення. Поняття “ціннісна підтримка” визначається як “сукупність форм і методів надання психологічної допомоги, спрямованої на гармонізацію особистісних цінностей людини чи їх актуалізацію з метою саморозвитку особистості і підтримання самоідентичності у вирішенні життєвих завдань” [7, с. 174]. У контексті нашого дослідження ціннісна підтримка може бути означена як система педагогічних заходів і впливів, спрямованих на актуалізацію тих смислових та діяльнісних компонентів ціннісного досвіду особистості, які складають внутрішній регуляційний ресурс для вирішення життєвих та педагогічних завдань. Ціннісна підтримка може застосовуватись за таких умов:

недостатній рівень розвитку суб'єктності студента, коли регуляційні схеми у значній мірі зумовлюються соціальними нормами; недостатній розвиток рефлексії, коли студент неповною мірою усвідомлює як свої життєві завдання, так і внутрішні та зовнішні ресурси для їх виконання; диспропорції у структурі особистісних цінностей, коли на ціннісному рівні регуляції бракує моральних чи діяльнісних цінностей.

Ціннісна підтримка студентів у вищому педагогічному закладі характеризується:

- орієнтацією на суб'єктність особистості, оскільки передбачається, що більшу частину активності студент здійснює сам, відповідно до власних особистісних цінностей;
- впливом інших людей, зокрема викладачів, який є допоміжним, а не визначальним;
- створенням умов для розвитку у студента педагогічної рефлексії;
- допомогою у корекції та вдосконаленні особистісних якостей;
- створенням умов для розвитку самоосвітніх, самопізнавальних та організаційно-творчих умінь, які забезпечують ефективність процесу особистісного зростання.

Реалізація ціннісної підтримки студента у вищому педагогічному закладі забезпечується: методами формування ціннісної свідомості; врахуванням здібностей студента; актуалізацією внутрішніх ресурсів особистості; груповою взаємодією і навчанням прийомам ціннісного обміну.

Впровадження комплексу визначених педагогічних умов відбувається послідовно, з поступовим ускладненням мети та завдань, розширенням змісту навчального матеріалу, підсиленням самостійності та творчості студентів у процесі оволодіння необхідними знаннями, вміннями та навичками, що сприяє формуванню у студентів особистісної значущості навчально-виховної діяльності.

Організація професійної підготовки майбутнього спеціаліста за допомогою означених умов забезпечить, на нашу думку, його всебічну самореалізацію на життєвому і професійному рівнях. В результаті такий педагог зможе самостійно впливати на зовнішні умови соціокультурного середовища, життєві і професійні цілі, систему очікувань і прогнозів стосовно майбутнього, оцінювати їх досягнення і, відповідно, визначати власну стратегію самовдосконалення.

Висновки... На основі науково-теоретичного аналізу літератури ми дійшли висновку про те, що ціннісно-смісловий розвиток майбутнього педагога представлено інтегральними особистісними властивостями, формальним проявом яких є ціннісні орієнтації; мотивація навчально-професійної діяльності; інтернальний локус контролю; особистісно-професійна спрямованість; стійка система ставлень майбутнього педагога до самого себе як фахівця, до особистості учня і до цінностей педагогічної професії на основі сформованого особистісного смислу.

Важливою умовою здійснення ціннісно-сміслового розвитку особистості студента є аксіологізація освітнього процесу, яка передбачає цілеспрямоване формування ціннісної свідомості студентів; розвиток їх емоційно-чуттєвої і волевої сфер; формування їх особистісних якостей згідно з визначеними гуманістичними цінностями; оволодіння ключовими компетенціями та забезпечення набуття ними досвіду практичної поведінки ціннісного характеру. Результатом застосування аксіологічного підходу до навчально-виховного процесу у вищій школі має стати формування та розвиток усіх складових ціннісно-мотиваційної домінанти у структурі особистості майбутнього педагога, що, у свою чергу, забезпечить ефективність процесу ціннісної детермінації його особистісного самовдосконалення.

Проведене теоретичне дослідження, а також результати констатувального експерименту дали змогу визначити комплекс педагогічних умов процесу ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення студентів: організація особистісно орієнтованого навчально-виховного середовища, формування ціннісно-сміслового поля студентів, ціннісна підтримка у набутті досвіду самовдосконалення. Впровадження виділених умов зумовить, на наш погляд, виникнення у майбутніх педагогів потреби в особистісному самовдосконаленні, що позитивно позначиться і на їх професійному зростанні.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі можуть стати розробка та обґрунтування методичної системи забезпечення ефективності процесу ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Література

1. Бажин, Е.Ф. Метод исследования уровня субъективного контроля [Текст] /
2. Е.Ф.Бажин, С.А.Голынкина, А.М.Эткинд // Психологический журнал. – 1984. – № 3. – С. 152-162.
3. Балл, Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) [Текст] / Г.О.Балл. – 2-ге вид., доп. – Житомир: Рута, Волинь, 2008. – 232 с.
4. Бех, І.Д. Модель професіонала у контексті сучасної соціокультурної ситуації [Текст] / І.Д. Бех // Теорія і практика управління соціальними системами : філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2001. – № 3. – С. 57-62.
5. Власова Т.А. Личностно ориентированный подход как современная ориентация в педагогической деятельности [Текст] / Т.А.Власова // VI Знаменские чтения: Матер. науч.-практ. конфер. – Сургут: Сур ГПУ,

2007. – С. 82-91.

6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н.Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
7. Мартинюк, О.Б. Дослідження професійних ціннісних орієнтацій вчителя як цілісної системи [Текст] / О.Б.Мартинюк // Ценностные приоритеты образования в XXI веке: Матер. Междунар. науч.-практ. конф. – Луганск, 2003. – С. 183-191.
8. Музика О.Л. Ціннісна підтримка як теоретична та прикладна проблема [Текст] / О.Л.Музика // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України : у 12 т. / за ред. В.О.Моляко. Т. 12; Вип. 8. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2009. – С. 171-188.
9. Ткачова Н.І. Формування особистості учня у навчально-виховному процесі : аксіологічний підхід в освіті [Текст] / Н.І. Ткачова.–Харків : Основа ; Тріада +, 2007. – 206 с. – (Б-ка ж-лу “Управління школою” ; Вип. 11 (59)).

Анотація

У статті визначено та обґрунтовано педагогічні умови ціннісної детермінації особистісного самовдосконалення майбутніх педагогів як важливої складової аксіологічного підходу до освітнього процесу у вищих педагогічних навчальних закладах.

Аннотация

В статье выделены и обоснованы педагогические условия ценностной детерминации личностного самосовершенствования будущих педагогов как важной составляющей аксиологического подхода к образовательному процессу высших педагогических учебных заведений.

Summary

In the article pedagogical conditions of future teachers' value determination of self-improvement are defined and proved. The author considers them as an important component of the value approach to the educational process at the higher educational establishments.

Ключові слова: ціннісно-смысловий розвиток, ціннісні орієнтації, особистісний зміст, ціннісна детермінація, особистісне самовдосконалення.

Ключевые слова: ценностно-смысловое развитие, ценностные ориентации, личностный смысл, ценностная детерминация, личностное самосовершенствование.

Key words: value-notional development, value orientations, personal sense, value determination, self-improvement.

Подано до редакції 08.10.2010.

Рекомендовано до друку канд. пед. наук, доц.Сусліною І.В.

УДК 378.147: (159+37)

© 2010

Тернавська Т.А.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасна система вищої освіти в Україні вимагає інтенсивного оновлення навчально-виховного процесу, переосмислення цінностей, подолання консерватизму та стереотипів педагогічного мислення. Таким вимогам відповідають психолого-педагогічні інновації, розробка продуктивних, оптимізованих дидактичних умов навчально-виховного процесу, які сприяють прогресивному розвитку освітньої системи, роблять ефективнішим процес набуття знань і формують сучасний стиль навчання, для формування пізнавальної діяльності професіонала.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Уявлення про пізнання як особливу психічну реальність, що детермінує властивості інтелектуальної діяльності людини, а також її особистісні якості й особливості соціальних взаємодій, поступово складалося з різних термінологічним оформленням – у різних галузях філософських, соціологічних, педагогічних, психологічних досліджень. Ці дослідження об'єднував інтерес до будови людського розуму і переконання в тому, що особливості структурної організації пізнавальної сфери визначають сприйняття та розуміння людини і, як наслідок, різних аспектів її поведінки.

Як зазначав провідний український дослідник, професор В.О.Козаков, “необхідність нових підходів полягає в тому, що швидко зростає прірва між ідеєю (В.Гумбольдт) і реальністю життя...”. Інститут економіки Німеччини в загальних рисах виклав вимоги до підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах освіти: “Наукова освіта має ставити за мету підготовку до професії та бути, наскільки це можливо, загальною, і наскільки необхідно, наближеною до практики”. І далі: “вища освіта, як професійна, має передбачити оволодіння конкретними знаннями, розвиток критичного мислення, почуття відповідальності перед суспільством, а також здатності до спільних дій усіх працівників” [7, с. 63].

У зв'язку з підписанням Україною в 2005 р. Болонської декларації, яка передбачає “...підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти, мобільності студентів, викладачів, дослідників, ..здатності